فصلنامهٔ علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۵

بررسی اثر موقعیت بازی در فضای کنش بر رفتار در دوراهی اجتماعی: آزمون مدل چلبی[۱]

محمدرضا جوادی یگانه*

طرح مسأله: *این مقاله به بررسی تاثیر فضای کنش بر رفتار افراد در دوراهی اجتماعی می‌پردازد. دوراهی اجتماعی، در چارچوب نظریهٔ انتخاب عاقلانه، به تعارض منافع فردی و جمعی ارجاع دارد، آن‌گاه که تعقیب نفع فردی از سوی کثیری از افراد، به زیان همهٔ افراد (و از جمله‌خود آن افراد) منجر می‌شود. در میان عوامل موثر بر رفتار در دوراهی اجتماعی، مدل فضای کنش (ارائه شده توسط مسعود چلبی)، به تاثیر هنجارها و روابط حاکم در مناطق حدی چهارگانه بر رفتار در دوراهی اجتماعی می‌پردازد.*

روش: *یافته‌های این تحقیق با استفاده از پرسش‌نامهٔ محقق ساخته، و با روش پیمایش در میان ۷۳۰ نفر از ساکنان شهر تهران به‌دست آمده است و نتایج تحقیق نیز با استفاده از رگرسیون لوجستیک به‌دست آمده است.*

یافته‌ها و نتایج: *نتایج تحقیق، نشان از تایید تاثیر مدل چلبی و نیز برتری آن بر مدل‌های ارائه شدهٔ دیگر دارد، به‌گونه‌ای که برای بررسی رفتارها در دوراهی اجتماعی، می‌توان روابط، هنجارها و موقعیت‌های کنش را از تعیین‌کننده‌ترین عوامل توضیح‌دهنده رفتار دانست. در این مقاله، بر پایهٔ مدل چلبی، انواع گوناگون بازی‌ها هم به‌صورت تکمیلی آورده شده است.*

کلید واژه‌ها: بازی اجتماعی، بازی دوراهی زندانی، دوراهی اجتماعی، فضای کنش، مدل چلبی

تاریخ دریافت: ۸۵/۲/۳۱ تاریخ پذیرش: ۸۶/۳/۳۰

* دکتر جامعه‌شناس، عضو هیأت علمی دانشگاه تهران <myegneh@ut.ac.ir>

۱. نگارنده بر خود فرض می‌داند از راهنمایی دکتر مسعود چلبی در طراحی نظری آزمون مدل و همچنین در بازخوانی مقاله و ارائهٔ پیشنهاد برای بهبود آن تشکر نماید.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

مقدمه

در رویکرد نظم اجتماعی (چلبی، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶؛ وروسلی، ۱۳۷۸) وجود حداقلی از جهت‌گیری‌های جمع‌گرایانه برای هر جامعه ضرورت دارد. در جامعهٔ ما، این جهت‌گیری‌ها کمتر یافت می‌شود و بسیاری از مشکلات اجتماعی ریشه در کمبود جهت‌گیری‌های جمع‌گرایانه در سطح کلان (معطوف به گروه‌های ثانویه) و تعهدات جمعی دارد. تاکنون تحقیقات بسیاری در این باره انجام شده که هر کدام بخشی از عوامل موثر بر رفتارهای جمع‌گرایانه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند. (چلبی، ۱۳۸۱الف؛ دفتر طرح‌های ملی وزارت ارشاد، ۱۳۸۱؛ عظیمی هاشمی، ۱۳۷۳؛ نوروزی، ۱۳۷۵؛ محمدی شکیبا، ۱۳۷۹) در این مقاله، با توجه به اهمیت مسألهٔ جمع‌گرایی و در نظر گرفتن منافع جمعی و تلاش برای پیدا کردن عواملی که بتوانند جمع‌گرایی را تبیین کنند (و در نتیجه افزایش دهند)، قصد ما بر این است که اولا به جمع‌گرایی از منظر خاصی در چارچوب نظریهٔ انتخاب عاقلانه نگاه کنیم (دوراهی اجتماعی) و نیز مدل نسبتاً جدیدی از عوامل (مدل چلبی) را مورد آزمون قرار دهیم. مدعای اساسی این مقاله آن است که هر چند عوامل متعددی بر رفتار در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی اثر می‌گذارند، اما مدل فضای کنش، بهتر از سایر مدل‌ها می‌تواند رفتار مردم را در این موقعیت‌ها (و سایر موقعیت‌های کنش اجتماعی) تبیین کند.

مدل فضای کنش چلبی، که نخستین بار در ۱۳۸۱ ارائه شد، تاکنون به‌صورت خاص مورد آزمون تجربی قرار نگرفته است و تحقیق حاضر، اولین تلاش برای آزمون آن است؛ البته مدل تحلیلی چلبی از نظم اجتماعی در چند تحقیق متفاوت، از جمله دربارهٔ اخلاق کار، انزوای اجتماعی، اسکان عشایر، تاثیر خانواده در بزهکاری نوجوانان، خشونت علیه کودکان، و فرار مغزها آزمون شده است، که مجموعهٔ آن‌ها در کتاب تازه منتشرشدهٔ چلبی با عنوان «تحلیل اجتماعی در فضای کنش» (۱۳۸۵) آورده شده است. همچنین تحقیقات موجود دربارهٔ دوراهی اجتماعی فراوان است که در مقاله‌ای دیگر (جوادی یگانه و هاشمی، ۱۳۸۴) به آن مفصلاً پرداخته شده و در این مقاله، تنها به آن اشاره‌ای شده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

۱) مبانی نظری

۱-۱) دوراهی اجتماعی

به مسألهٔ جمع‌گرایی می‌توان هم از منظر عمل اخلاقی نگاه کرد و هم از منظر انتخاب عقلانی.

بر اساس نظریهٔ انتخاب عقلانی، هر کنش‌گر عاقل ممکن است در موقعیت‌هایی قرار گیرد که عقلانیت ابزاری به وی حکم کند که نفع فردی (آنی) را انتخاب‌کند. اما منطق آن نوع خاص از موقعیت، به‌گونه‌ای است که انتخابِ گزینهٔ نفع فردی توسط او (و کثیری دیگر از کنش‌گران عاقل)، نتیجه‌ای را به دنبال دارد که به زیان همگانی (از جمله آن کنش‌گران عاقل) است. داوز (Dawes, 1980)، این موقعیت‌ها را «دوراهی‌اجتماعی[1]» نامیده است.

با استفاده از نظر داوز، کولاک (Kollock, 1998)، ون‌لانگ و دیگران(Van Lang et al.,2000)، ون‌وگت و دیگران (Van Vougt et. al., 2000)، دوراهی اجتماعی را می‌توان موقعیتی تعریف کرد که در آن، هر کنش‌گرِ عضو یک گروه یا جامعه، در آن موقعیت با دو گزینه روبرو است و یکی از این دو گزینه را (تقریبا اجباری) باید انتخاب کند. این گزینه‌ها عبارتند از: غیرهمیارانه[2] که جستجوی نفع فردی است) و همیارانه[3] که جستجوی نفع جمعی، یا جستجوی نفع فردی از طریق نفع جمعی است). شرایط این موقعیت به گونه‌ای است که:

الف) برای هر کنش‌گر (بی‌توجه به این‌که دیگران چه می‌کنند)، انتخاب گزینهٔ غیرهمیارانه، نفع بیشتری را برای فرد به دنبال دارد؛

ب) چنانچه تعداد قابل توجهی از کنش‌گران در آن‌گروه یا جامعه، گزینهٔ غیرهمیارانه را انتخاب کنند، همه (از جمله خود آن کنش‌گران)، در مقایسه با وضعیتی که‌گزینه همیارانه را انتخاب می‌کردند، زیان بیشتری می‌برند.

1. Social Dilemma
2. Defective
3. Cooperative

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

۲-۱) عوامل موثر بر رفتار در دوراهی اجتماعی

صاحب‌نظران عوامل متعددی را بر رفتار افراد در دوراهی‌های اجتماعی موثر می‌دانند که می‌توان آن را در دو دستهٔ کلیِ عوامل شخصیتی (شخصیت یا جهت‌گیری ارزش‌های اجتماعی[1]، جهت‌گیری مذهبی، جنسیت، عقلانیت ابزاری، و اعتماد تعمیم‌یافته) و عوامل موقعیتی (اعتماد به همکاری دیگران، اثربخشی عمل جمعی، نفع جمعی درازمدت، پاداش عمل جمع‌گرایانه و تنبیه عمل فردگرایانه، شرایط رقابتی یا همیارانهٔ موقعیت، ارتباطات با دیگر کنش‌گران، آگاهی از دوراهی اجتماعی و پیامدهای رفتار غیرهمیارانه در آن، تاثیر تجربهٔ قبلی) طبقه‌بندی کرد (Baston et. al., 1995; Pruyn & Riezebos, 2001; Poppe & Utens, 1986; Chatias, Solodkin & Baron, 1998; Sato, 1988; Fleishman, 1998; Kerr & Kaufman Gilliland, 1994; Kollock, 1998; Gautschi, 2000; Van Lang et. al., 1998; Van Vugt & Samuelson, 1999; Houston et. al., 2000). این متغیرها در تحقیق دیگری شرح داده شده است (جوادی‌یگانه، ۱۳۸۳ب)؛ اما در این مقاله، تمرکز ما بر تاثیر فضای کنش (مدل چلبی) بر رفتار افراد در دوراهی اجتماعی است، هر چند که تاثیر عوامل ذکر شده در بالا نیز بررسی شده است.

۳-۱) نظریه بازی

از آن‌جا که مدل چلبی، بر اساس تحلیل بازی دوراهی زندانی بنا شده، ابتدا مختصری دربارهٔ نظریهٔ بازی و انواع بازی بیان می شود. در یک بازی دونفره (و البته چندنفره)، مهم‌ترین استراتژی‌های در دسترس یک بازیگر عبارتند از: همکاری یا همیاری (cooperation یا C، به معنای گذشتن از نفع آنی برای سود جمعی)؛ و عدم‌همکاری (defection یا D، به معنای تعقیب نفع فردی کوتاه‌مدت، بی‌توجه به منافع جمعی). چنان‌چه در یک بازی، دو نفر با هم روبرو باشند، می‌توان چهار ترجیح رفتاری را برای

1. Social Values Orientation

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

بازیگر الف (خود) در برابر بازیگر ب (دیگری)، متصور شد:

الف) وسوسه[1]: در این حالت، فرد عدم‌همکاری دارد، ولی دیگری همکاری می‌کند. این ترجیح را T یا DC (عدم‌همکاری خود ـ همکاری دیگری) می‌نامند.

ب) پاداش[2]: در این حالت، هر دو بازیگر (خود و دیگری)، همکاری می‌کنند و لذا از پاداش همکاری بهره‌مند می‌شوند. نام این گزینه را نیز R یا CC (همکاری خود ـ همکاری طرف دیگر) گذاشته‌اند.

ج) مجازات[3]: در این حالت، هیچ یک از دو بازیگر همکاری نمی‌کنند و لذا هر دو از مزایای همکاری محروم می‌شوند و به نوعی مجازات می‌شوند. نام این‌گزینه P یا DD (عدم‌همکاری خود ـ عدم‌همکاری طرف دیگر) است.

د) حماقت[4]: در این حالت فرد همکاری می‌کند، ولی طرف دیگر همکاری نمی‌کند و از همکاری بازیگر الف سوء استفاده می‌کند. در این حالت بازیگر الف متهم به حماقت و مورد سوءاستفاده واقع شدن می‌شود، لذا نام این گزینه، S یا CD (همکاری خود ـ عدم‌همکاری دیگری) است.

معروف‌ترین بازی‌های اجتماعی، که در این پژوهش نیز به‌کار رفته‌اند عبارتند از بازی‌های بزدلانه (جوجه)، دوراهی زندانی، اعتماد و همنوایی. این بازی ها بر اساس نوع استراژی تقسیم شده اند. در بازی دوراهی زندانی، استراتژی غالب، عدم همکاری بدون توجه به نوع استراتژی انتخاب‌شده از سوی دیگران است. در این بازی، ترجیحات هر بازیگر چنین‌است: $T>R>P>S$ و نیز $2R>(T+S)$.

در بازی بزدلانه ترجیحات چنین است: $T>R>P$ ولی $S>P$ ؛ یعنی وقتی بازیگر مقابل، عدم‌همکاری را انتخاب می‌کند، ترجیح با همکاری است نه با عدم‌همکاری. در این بازی،

1. Tempetation
2. Reward
3. Punishment
4. Sucker

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

عدم‌همکاری دوجانبه، بدتر از همکاری یک‌طرفه است.

در بازی اعتماد، ترجیحات چنین است: R>P>S ولی R>T ؛ یعنی هر بازیگر تمایل دارد که استراتژی همکاری را انتخاب نماید، «به شرط آن‌که» بازیگر مقابل نیز استراتژی همکاری را انتخاب کند.

در بازی همنوایی، افراد همان‌گونه رفتار می‌کنند که دیگران رفتار می‌کنند، و بین رفتار همیارانه و غیرهمیارانه نیز اولویتی مشاهده نمی‌شود. نظام ترجیحات بازی همنوایی چنین است: P>S و R>T و نیز R=P .

۴-۱) مدل چلبی

چنانچه از تعلقات نظریه‌پردازان مرتبط با عوامل موثر بر دوراهی اجتماعی نیز بر می‌آید، بیشتر، روان‌شناسان، روان‌شناسان اجتماعی و اقتصاددانان متکفل این نظریه بوده‌اند، و بر اساس همین تعلقات، عوامل را در سطح شخصیتی و حداکثر در سطح موقعیت های بازارگونه، که در آن دوراهی اجتماعی جریان دارد، بررسی کرده‌اند. اما نگاه جامعه‌شناختی به مسأله، می‌تواند دوراهی اجتماعی را علاوه بر سطوح یاد شده، در سطح محیط کنش نیز بررسی نماید. آن‌چه در باب «عقلانیت اجتماعی» در تنقیح نظریهٔ انتخاب عقلانی ذکر شد (Voss, 2001; Linderberg, 2002)، نیز به بررسی عوامل و عللی در این سطح اشاره دارد.

برنز (۱۹۹۴؛ به‌نقل‌از چلبی، ۱۳۸۱ ب) در نقد جریان غالب بر نظریهٔ بازی، می‌گوید که مفاهیم و مفروضات به‌کار رفته در این نظریه، اغلب فراتاریخی و فرااجتماعی هستند. به عبارت دیگر، در این نظریه، بافت و زمینهٔ اجتماعی بازی، چارچوب فرهنگی، هنجارها و اخلاق کنش‌گران در نظر گرفته نمی‌شود. او ادعا می‌کند که روابط اجتماعی و قواعد اجتماعی، نوع عقلانیت و منطق اجتماعی کنش را تعیین می‌کنند. به همین جهت، از نظر برنز، استراتژی بازیگران در یک بازی خاص، در زمینه‌ها و بافت‌های اجتماعی مختلف و روابط اجتماعی متفاوت، متغیر است. به علاوه، وی تاکید می‌کند که در یک بازی مشخص که دارای تعادل است، این تعادل بسته به این که بازی در چه زمینهٔ اجتماعی صورت می‌گیرد، تغییر می‌کند. او در این زمینه به بسط

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

مفهوم تعادل می‌پردازد و مفهوم «تعادل در بافت»[1] را پیشنهاد می‌کند.

برنز مفهوم تعادل در بافت را معادل با «الگوهای تعاملی پیش‌بینی‌پذیرِ باثبات» تعریف می‌کند. او در کار خود کوشش می‌کند نظریهٔ بازی کلاسیک را تحت نام جدید «نظریهٔ بازی اجتماعی» بسط دهد و ادعا می‌کند که می‌توان از نظریه‌های بازی گوناگون، متناسب با روابط اجتماعی متفاوت و بافت‌های اجتماعی مختلف سخن گفت. برنز در مقالهٔ خود سعی می‌کند تا با ارائهٔ مثال‌هایی در مورد بازی دوراهی زندانی، بازی همیارانه (بیمه) و بازی بزدلانه (جوجه)، به اثبات ادعای خود بپردازد (چلبی، ۱۳۸۱ب: ۳۸).

انتقاد برنز از جریان غالب در نظریهٔ بازی، انتقاداتی است‌که به استراتژی‌ها و ترجیحات یک «کنش‌گر عقلانی» باز می‌گردد. نظریهٔ بازی یکی از نظریه‌های متفرع از نظریهٔ انتخاب عقلانی و یکی از رویکردهای بررسی دوراهی اجتماعی است. بنابر این، نگاه انتقادی برنز ـ و چلبی، که در ادامه خواهد آمد ـ به نظریهٔ بازی، و تشریح «نظریهٔ بازی‌اجتماعی» می‌تواند گام مهمی در جهت فهم علل اجتماعی رفتار در محیط‌های متعارض بازی و بویژه دوراهی اجتماعی، از منظر انتخاب عقلانی باشد.

چلبی (۱۳۸۱ب) برای نشان‌دادن نقش زمینهٔ اجتماعی بر استراتژی‌ها و ترجیحات بازیگران، از چهار نظریهٔ بازی به عنوان «انواع بارز حدی»[2] یاد می‌کند که هر یک می‌توانند به تجویز رفتار و پیش‌بینی آن در «مناطق حدیِ» چهار حوزهٔ فضای کنش (AGIL) بپردازند. وی ویژگی‌های این مناطق حدی را به همراه مشخصات هر حوزه و استراتژی غالب برای بازی دوراهی زندانی، مطابق منطق زیر (بر اساس شکل شمارهٔ ۱) توصیف می‌کند.

1. Contextualaized Equilibrium
2. Extreme Prototypes

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

شکل ۱: مدل‌چلبی‌برای‌تاثیر هنجارها و روابط‌کنش‌بر رفتار در دوراهی‌اجتماعی

منبع: چلبی، ۱۳۸۱ب: ۴۰

منظور از مفهوم فضا، مجموعه‌ای از امکانات و مقدورات برای یک نظام است. فضای اجتماعی، یک فضای چهاربعدی (چهار وضعیتی) است که اولین بار توسط پارسونز مطرح شد. هر متغیر وضعیت، بالقوه می‌تواند مجموعه‌ای از ارزش‌های ممکن را اختیار کند. یک ارزش از بردار وضعیت ممکن است به عنوان یک «نقطه» در فضای وضعیت تصور شود. فضای کنش، دارای چهار حوزه اصلی است: A ، G ، I و L . (چلبی، ۱۳۸۵: ۲۹).

برای مفهوم فضای کنش به عنوان ابزار تنظیم فکر، می‌توان دو اصل را مطرح کرد: «اصل آرایش فضای کنش» و «اصل موقعیت در فضای کنش». در واقع، فرضیات مطروحه در این پژوهش، مبتنی بر اصل اخیر است که اشعار می‌دارد «موقعیت (مکان) هر پدیدهٔ خاص در فضای کنش (در هر سطح) تا حدی تعیین‌کنندهٔ رفتار آن پدیده است» (چلبی، ۱۳۸۵: ۴۰).

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

چلبی می‌گوید ترجمان اصل مزبور آن است که چنان‌چه یک پدیدهٔ خاص، موقعیت خود را در فضای کنش تغییر دهد، نوع و وضع متغیرهای توضیح‌دهندهٔ آن نیز تغییر می‌کند. به بیان دیگر، برای یک پدیدهٔ اجتماعی، ضرورتا یک توزیع عام و ثابت وجود ندارد (چلبی، ۱۳۸۵: ۴۰). این در مورد به اصطلاح، قانونمندی‌ها و استراتژی بازی در منطق مختلف فضای کنش نیز صادق است. چلبی با نگاشت مفهوم «بازی اجتماعی»[1] در چهار نقطهٔ حدی فضای کنش، چهار نوع بارز «بازی اجتماعی» را به شرحی که در ادامه می‌آید، مطرح می‌کند.

از نظر وی، نظریهٔ کلاسیک بازی با حوزهٔ A سازگار است. به نظر چلبی، منظر انسان اقتصادی، که به دنبال کسب حداکثرِ سود (یا حداقلِ زیان) است، رفتار عادی در بازی دوراهی زندانی را به درستی بازتاب می‌کند، که در آن نقطهٔ تعادل بازی در عدم‌همکاری طرفین است. این نقطه اگر چه تعادل بهینه نیست، ولی نقطهٔ تعادل در بازی است. حال اگر بازی در حوزهٔ G مشاهده شود، در این صورت، یکی از طرفین که صاحب قدرت است، در یک رابطهٔ قدرت نامتقارن، از قدرت خود استفاده کرده، استراتژی «عدم‌همکاری» را انتخاب کرده و آزاد می‌شود، اما طرف دوم، که در رابطهٔ قدرت، فرودست است، موظف به همکاری است، که نتیجهٔ آن اشد مجازات و پرزیان‌ترین بازده است. چلبی، به نقل از برنز، می‌گوید: «یک رابطهٔ اقتدار یا منزلت (که یک طرف نسبت به طرف دیگر در موقعیت برتر است) منجر به انگارهٔ مشترکی از رجحان و قضاوت می‌شود، به طوری‌که حاصل نامتقارن، نوعی تعادل اجتماعی است». (چلبی، ۱۳۸۱ب: ۲-۴۱).

در منطقهٔ I، نتیجهٔ بازی، یک تعادل همیارانه است، تعادلی که بهینه نیز هست. در این منطقه، روابط نه رقابت‌آمیز (همانند روابط بازاری) است و نه سیاسی محض (بر مدار قدرت و عقلانیت عملی اقتدارگرایانه)، بلکه همیارانه است و بر مدار دوستی و عقلانیت جمعی (گروهی) استوار گردیده است. در چنین وضعیتی، بازیگران، هر دو ابراز همبستگی‌کرده و راه همکاری را دنبال می‌کنند، نتیجه‌ای که به سود هر دو طرف است.

1. Social Game

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

در منطقهٔ حدی L، با توجه به نوع روابط عقلانیت، هنجار اجرا و اخلاق حاکم در این منطقه، امکان بازی دوراهی زندانی، دور از تصور است. حتی اگر در آغاز، چنین بازی‌ای شکل بگیرد، بازیگران سعی خواهند کرد ساختار بازی را تغییر دهند، نه این‌که در چارچوب آن به بازی بپردازند، چرا که ارزش غایی در این منطقه حقیقت است و هنجارِ محوری آن صداقت؛ لذا در این منطقه، امکان «فریب»، که یکی از شرایط اصلی بازی دوراهی زندانی است، به هیچ وجه میسر نیست.

۵-۱) تکمیل مدل چلبی

آن‌چه چلبی دربارهٔ چهار گزینهٔ ممکن در دوراهی زندانی (و عدم امکان وجود گزینهٔ چهارم) ذکر می‌کند، از منظری دیگر نیز قابل بحث است. در بازی دوراهی زندانی، هر چند بازیگران دو گزینه (همکاری و عدم همکاری) در پیش روی خود دارند، اما به دلیل متقارن بودن بازی، تنها سه گزینه در مجموعِ بازی موجود است: CC، DC، وDD . در این‌جا، DC برابر با CD است (البته اگر بازی را نامتقارن مفروض بگیریم، در آن‌صورت CD برابر با DC نیست و لذا گزینهٔ چهارمی نیز تصور خواهد شد). با تعریف چلبی، DC یا CD در منطقهٔ حدی G، DD در منطقهٔ حدی A، و CC در منطقهٔ حدی I رخ می‌دهد، و اصولاً در بازی زندانی (چه در حالت متقارن و چه در حالت نامتقارن)، گزینهٔ چهارمی وجود ندارد تا بتوان آن را به منطقهٔ چهارم نسبت داد.

یکی از خطاهای رایج در تحلیل بر اساس نظریهٔ بازی، نادیده‌گرفتن سایر انواع بازی‌های اجتماعی است. بوناسیچ (Bonacich, 1995) چهار نوع بازی ذکر شده در بالا را با چهار نوع اصلی مبادله تطبیق می‌دهد. بنابر این در کنار تطبیق انواع سه‌گانهٔ انتخاب‌ها در دوراهی زندانی، می‌توان انواع چهارگانهٔ بازی‌ها را با مناطق چهارگانهٔ پارسونزی، بر اساس منطق بازی‌ها نیز مطابقت داد. البته به دلیل تاثیر عوامل متعدد نمی‌توان به سادگی برای هر منطقهٔ حدی، تنها یک استراتژی یا بازی را غالب دانست؛ اما می‌توان احتمال داد که برخی انواع بازی‌ها در برخی از مناطق حدی، احتمال وقوع بیشتری دارند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

در نتیجه، هر یک از انواع چهارگانهٔ بازی (دوراهی زندانی، بزدلانه، اعتماد، و همنوایی یا هماهنگی) با مناطق خاصی از AGIL سازگار هستند، که با توجه به منطق موقعیت و نوع ترجیحات، در مناطق A و G بازی دوراهی زندانی و همنوایی و در مناطق I و L بازی اعتماد و بزدلانه، احتمال وقوع بیشتری دارند. توضیح این نظر، چنین است:

الف) در منطقهٔ حدی A، بازی دوراهی زندانی را می‌توان بازی غالب دانست؛ بازی کلاسیک دوراهی زندانی، که نقطهٔ تعادل در آن، عدم‌همکاری طرفین به قصد به حداکثر رساندن سود است و استراتژی غالب، جستجوی نفع فردی است. اما در نقاط حدی دیگر، لزوما چنین نیست.

ب) در منطقهٔ حدی G، برای بازیگر فرادست می‌توان دوراهی زندانی را یک بازی غالب دانست که در آن، کنش‌گرِ با قدرت بالاتر، نفع بیشتری می‌برد و طرف فرودست، چاره‌ای جز همکاری (حتی با علم به عدم‌همکاری طرف مقابل) ندارد، که این همان بازی بزدلانه است؛ یعنی طرف فرادست بر اساس دوراهی زندانی و طرف فرودست بر اساس بزدلانه بازی می‌کند.

ج) در منطقهٔ حدی I، بازی اعتماد یا بازی همنوایی می‌تواند وجود داشته باشد، چون همکاری افراد در رفتارهای اجتماعی منوط به همکاری دیگران است (بازی اعتماد)، یا افراد، متاثر از دیگران رفتار می‌کنند (بازی همنوایی).

د) در منطقهٔ حدی L، نیز اگر بتوان بازی‌ای را غالب دانست، همان است که در منطقهٔ I وجود دارد، هر چند بنا به گفتهٔ چلبی، تصور رفتار در موقعیت‌های متعارض در این منطقهٔ حدی بسیار دشوار است. البته اگر موقعیت کنش، در مناطق حدیL و I، موقعیت اجتماعی و فرهنگی تعریف شود نه موقعیت رقابت‌آمیز، استراتژی غالب کنش‌گران، همکاری خواهد بود.

۲) فرضیات تحقیق

اکنون می‌توان بر اساس مدل چلبی و تکمیل آن، فرضیهٔ زیر را ارائه داد: «در فضای کنش،

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

منطق هر حوزه همراه با هنجارها و روابط مربوط به هر حوزه از فضای کنش، روی رفتار افراد در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی در آن حوزه اثر دارند». از این قضیهٔ محوری بر اساس الگوی چلبی، می‌توان فرضیه‌هایی را برای هر منطقهٔ حدی در فضای کنش پارسونزی، استخراج کرد. این فرضیات، که توضیح آن‌ها پیش از این آمد، به قرار زیر هستند:

الف) «الگوی فضای کنش برای رفتار در موقعیت دوراهی اجتماعی برای منطقهٔ حدی A، با عنایت به نوع رابطه (بازاری)، شکل رابطه (متقارن سرد)، کنش ابزاری، عقلانیت ابزاری فردگرایانه، و با توجه به حاکم بودن هنجار اجرا (کارایی فنی)، پیش‌بینی می‌کند که کنش‌گر در این موقعیت دوراهی اجتماعی، گزینهٔ عدم‌همکاری را انتخاب می‌کند».

ب) «الگوی فضای کنش برای رفتار در موقعیت دوراهی اجتماعی برای منطقهٔ حدیG، با عنایت به منطق صوری حوزهٔ مربوطه، شکل رابطه (نامتقارن سرد)، صبغهٔ عاطفی کنش، عقلانیت عملی اقتدارگرایانه، و با توجه به حاکم بودن هنجار تقویت رابطه‌ای (سیستم)، پیش‌بینی می‌کند که کنش‌گر فرادست در این موقعیت دوراهی اجتماعی، گزینهٔ عدم‌همکاری (استراتژی مسلط در بازی دوراهی زندانی) و کنش‌گر فرودست، گزینهٔ همکاری (استراتژی مسلط در بازی بزدلانه) را انتخاب می‌کند».

ج) «الگوی فضای کنش برای رفتار در موقعیت دوراهی اجتماعی برای منطقهٔ حدی L، با عنایت به نوع رابطه (گفتمانی)، شکل رابطه (متقارن/نامتقارن ولرم)، کنش معطوف به ارزش حقیقت، عقلانیت صوری عام‌گرایانه، و با توجه به حاکم بودن هنجار اجرا (حقیقت‌جویی)، پیش‌بینی می‌کند که کنش‌گر در این موقعیت دوراهی اجتماعی، گزینهٔ همکاری را انتخاب می‌کند».

د) «الگوی فضای کنش برای رفتار در موقعیت دوراهی اجتماعی برای منطقهٔ حدی I، با عنایت به نوع رابطه (دوستانه)، شکل رابطه (متقارن گرم)، کنش سنتی، عقلانیت جمعی خاص‌گرایانه، و با توجه به حاکم بودن هنجار اجرا (ابراز همبستگی و وفاداری به آداب اجتماعی)، پیش‌بینی می‌کند که کنش‌گر در این موقعیت دوراهی اجتماعی، گزینهٔ همکاری را انتخاب می‌کند».

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

۳) روش تحقیق

برای انجام این پژوهش از پرسش‌نامه (به شیوه‌ای که در ادامه توضیح داده می‌شود) استفاده شده است. جامعهٔ آماری آن شامل مجموعهٔ ساکنان پانزده ساله و بالاتر ساکن در تهران بزرگ بود. روش نمونه‌گیری آن نیز، طبقه‌بندی متناسب با حجم جمعیت هر یک از طبقات و انتخاب نمونه به صورت تصادفی سیستماتیک استفاده گردید. در این روش نمونه‌گیری، هر یک از مناطق ۲۲گانه به عنوان یک طبقه در نظر گرفته شد. با توجه به شیوهٔ نمونه‌گیری مذکور و در نظر گرفتن اصل تعمیم‌پذیری (قابلیت تعمیم نتایج به دست‌آمده از واحدهای نمونه به کل جامعهٔ آماری) از کلیه بلوک‌های ساختمانی شهر تهران با استفاده از فرمول زیر تعدادی بلوک نمونه برآورد گردید (با استفاده از اطلاعات مرکز مطالعات، تحقیقات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما، و با اجرای همان مرکز):

$$n= (Z^2 * s^2 / E^2)/ \{1+[1/N* (Z^2 * s^2 / E^2)]\}$$

در فرمول بالا حرف N نمایندهٔ مجموعه بلوک‌های ساختمانی در تهران و برابر با ۳۲۴۷۹ می‌باشد. با احتساب ۹۵ درصد ضریب اطمینان، مقدار عددی حرف Z با استفاده از جدول منحنی توزیع نرمال برابر ۱/۹۶ به دست آمد. مقدار عددی حرف E (ضریب اشتباه در برآورد نمونه) برابر با ۳/۲ درصد در نظر گرفته شد. S^2 که واریانس یا میزان پراکندگی متغیر اصلی (میزان رفتار همیارانه در موقعیت دوراهی اجتماعی به صورت نسبت رفتار همیارانه و غیرهمیارانه) است، با استفاده از تحقیقات قبلی[۱] برابر با ۰/۱۹۲۴ محاسبه گردید. بنابراین، با جایگزین‌کردن مقادیر معلوم به جای حروف متناظر، تعداد نمونه برابر با ۷۳۰ واحد نمونه به دست آمد. انتخاب نمونه‌ها در داخل بلوک‌ها نیز به‌صورت تصادفی سیستماتیک است.

۱. طبق داده‌های آماری به‌دست آمده از تحقیق دیگری دربارهٔ جمع‌گرایی ثانویه جوانان (جوادی یگانه، ۱۳۸۳ الف)، میزان رفتار همیارانه (p) و غیرهمیارانه (q) واحدهای نمونه، به ترتیب ۷۴ درصد و ۲۶ درصد به دست آمده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

۱-۳) تعریف عملیاتی متغیرها

در فرضیهٔ اصلی و فرضیات متفرع از آن در این مقاله، متغیر وابسته رفتار در دوراهی اجتماعی در صور گوناگون آن است. برای اندازه‌گیری رفتار در دوراهی اجتماعی، آزمون موقعیت، به روش سناریوسازی نظری[1] استفاده شد، به نحوی که موقعیت ها و مفاهیم نظری، قابل تصور و تجسم برای پاسخگویان باشد. در موقعیت‌های در نظر گرفته شده، افراد مخیر بودند بین صرف‌نظر کردن از منافع فردیِ کوتاه‌مدت و در نظر گرفتن نفع جمعی (گزینه همیارانه)، و عمل بر اساس نفع فردیِ آنی و بی‌توجهی به منافع جمعی (گزینه غیرهمیارانه). موقعیت بررسی‌شده، می‌بایست موقعیتی باشد که قابلیت بیشتری برای طرح حالت‌های گوناگون در آن متصور باشد و به‌ویژه بتوان حالت‌های چهارگانهٔ پارسونزی را در آن طراحی کرد، هر چند که پیدا کردن چنین موقعیتی بسیار دشوار بود، اما در نهایت در موقعیتی در ایستگاه اتوبوس، چهار منطقهٔ حدی به صورتی که در زیر خواهد آمد، تعریف شد.

در موقعیت ایستگاه اتوبوس، فرد عجله دارد، همچنین هیچ وسیله دیگری جز اتوبوس نیز در دسترس او نیست. او در یک ایستگاه اتوبوس شلوغ با دو گزینه روبرو است: گزینهٔ همیارانه که مراعات نوبت در ایستگاه اتوبوس است؛ و گزینهٔ غیرهمیارانه که‌عدم رعایت نوبت و جلو زدن از دیگران برای رسیدن به نفع شخصی (که رسیدن به کار است). مناطق چهارگانهٔ طراحی‌شده برای این موقعیت چنین بود:

در منطقهٔ حدی A، دوراهی اجتماعی این‌گونه طراحی شد که فرد (پاسخگو) و دیگر افرادی که در ایستگاه اتوبوس ایستاده‌اند، بازاری‌هایی هستند که می‌خواهند برای کاسبی به بازار بروند، در منطقهٔ حدی G، فرد و دیگر افرادی که در ایستگاه اتوبوس ایستاده‌اند، افراد نظامی‌ای هستند که با فرماندهٔ خود در ایستگاه منتظر اتوبوس هستند، و در نتیجه، رابطهٔ بین آن‌ها رابطهٔ سیاسی (اداری) یا رابطهٔ معطوف به قدرت است. رابطهٔ معطوف به قدرت،

1. Vignettes

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

در دو حالت فرادست و فرودست تصویر می‌شود. در حالت فرادست، پاسخگو خود را به جای فرمانده تصور می‌کند؛ و در حالت فرودست، فرد خود را به جای سربازانی می‌گذارد که همراه با فرمانده خود در ایستگاه ایستاده‌اند. در منطقهٔ حدی I، فرد و دیگر افرادی که در ایستگاه اتوبوس ایستاده‌اند، هم‌محله‌ای‌ها یا دوستان هم هستند، و لذا رابطهٔ بین آن‌ها رابطهٔ اجتماعی (دوستانه) است. در منطقهٔ حدی L، فرد و دیگر افرادی که در ایستگاه اتوبوس ایستاده‌اند، اساتید دانشگاه هستند، و لذا رابطهٔ بین آن‌ها رابطهٔ فرهنگی (فکری) است.

۳-۲) اعتبار و پایایی

برای اعتبار محتوا، در این پژوهش، پرسش‌نامهٔ تحقیق، توسط‌چند نفر از صاحب‌نظران علوم اجتماعی مورد بررسی و تایید قرار گرفته، و این نشان از اعتبار محتوای آن است. علاوه بر آن، استفاده از مدلی از پرسش‌نامه، که با تغییراتی، پیش از این توسط صاحب‌نظران دوراهی اجتماعی (Chatias, Solodkin & Baron, 1998) بر روی دانشجویان آمریکایی، آرژانتینی و پرویی‌انجام شده بود، نیز بر اعتبار محتوای این تحقیق می‌افزاید.

برای سنجش پایایی، از آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای گویه‌های موقعیت رعایت نوبت در ایستگاه اتوبوس، برابر با ۰/۷۹۰۵ است.

۳-۳) تکنیک‌های آماری

تکنیک اصلی مورد استفاده در این مقاله، رگرسیون لوجستیک است که دربارهٔ عناصر آن در حد نیاز در این متن، در ادامه توضیح داده خواهد شد. برای آزمون دو متغیری فرضیات نیز از کی دو استفاده شده است.

۴) تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای بررسی فرضیه‌های این تحقیق، ابتدا آزمون دومتغیری فرضیات برای بررسی رابطهٔ دو

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

به دوی عوامل فضای کنش بر رفتار در دوراهی اجتماعی سنجیده خواهد شد و سپس به آزمون چندمتغیری فرضیات پرداخته خواهد شد.

برای آزمون چندمتغیری مدل چلبی، از سه آزمون متفاوتِ رگرسیون لوجستیک استفاده شده است. در آزمون اول، تمام متغیرهای موثر بر رفتار در دوراهی اجتماعی (شامل عوامل شخصیتی، عوامل موقعیتیِ مربوط به موقعیت ایستگاه اتوبوس، و عوامل مربوط به محیط کنش، جمعاً ۳۴ متغیر) در معادلهٔ رگرسیون لوجستیک مربوط به هر منطقهٔ سرحدی وارد شدند. در آزمون دوم، تنها سه متغیر ذکر شده در الگوی چلبی (شامل نوع روابط، نوع موقعیت و نوع هنجار حاکم بر کنش) در معادلهٔ رگرسیون لوجستیک وارد شد. در آزمون سوم، علاوه بر سه متغیر ذکر شده در الگوی چلبی، متغیر نوع بازی (بازی‌های چهارگانه: دوراهی‌زندانی، بزدلانه، اعتماد و همنوایی) نیز در آزمون وارد شدند. در ادامه و پس از آزمون‌های دومتغیری، به شرح این سه آزمون پرداخته می‌شود، و سپس مقایسهٔ بین آن‌ها انجام می‌شود.

۱-۴) آزمون دومتغیری فرضیات

بر اساس مدل چلبی، تاثیر پنج متغیر مستقل بر رفتار بر دوراهی اجتماعی آزمون شد که تمام فرضیات تایید شدند. نتایج تفصیلی را می‌توان در جوادی یگانه (۱۳۸۳ ب) مشاهده کرد.

با عنایت به مجموع آن فرضیهٔ تاثیر فضای کنش، یعنی فرضیهٔ «در فضای‌کنش، منطق هر حوزه همراه با هنجارها و روابط مربوط به هر حوزه از فضای کنش، روی رفتار در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی در آن حوزه اثر دارند»، تایید می‌شود.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

جدول ۱: آماره‌های رگرسیون لوجستیک برای متغیرهای مرتبط با مناطق حدی در موقعیت ایستگاه اتوبوس در آزمون اول

متغیر	β	S.E.	Wald	df	Sig	R	exp (β)
منطقهٔ حدی A							
ترجیحات؛ دوراهی زندانی	۲/۱۵	۰/۹۹	۴/۶۶	۱	۰/۰۳۰۸	۰/۱۳۴	۸/۶۵۹
رابطهٔ اداری (فرادست)–موقعیت سیاسی	۲/۳۳	۰/۹۶	۵/۸۷	۱	۰/۰۱۵۴	۰/۱۶۱	۱۰/۲۹۰
رابطهٔ بازاری موقعیت اقتصادی	۳/۲۱	۱/۱۳	۸/۰۱	۱	۰/۰۰۴۶	۰/۲۰۱	۲۴/۸۳۴
رابطهٔ بازاری هنجار کارایی فنی	۴/۲۲	۱/۰۷	۱۵/۳۹	۱	۰/۰۰۰۱	۰/۳۰۱	۶۸/۲۳۹
بعد سکولار دین	-۳/۴۰	۱/۵۷	۴/۶۶	۱	۰/۰۳۰۸	-۰/۱۳۴	۰/۰۳۳
ثابت	-۴/۲۶	۰/۶۶	۴۱/۳۶	۱	۰/۰۰۰۰	----	----
منطقهٔ حدی G فرادست							
ترجیحات؛ دوراهی زندانی	۲/۲۳	۰/۵۱	۱۸/۸۲	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۹۲	۹/۳۳۷
رابطهٔ اداری (فرادست)–موقعیت سیاسی	۱/۹۳	۰/۴۸	۱۶/۱۹	۱	۰/۰۰۰۱	۰/۲۶۸	۶/۹۰۷
رابطهٔ اداری (فرادست)- هنجار مسئولیت	۱/۱۶	۰/۴۸	۵/۸۱	۱	۰/۰۱۵۹	۰/۱۳۹	۳/۱۹۹
ثابت	-۳/۱۹	۰/۳۳	۸۸/۵۸	۱	۰/۰۰۰۰	----	----
منطقهٔ حدیG فرودست							
اثر مذهب	-۲/۳۱	۰/۹۱	۶/۳۹	۱	۰/۰۱۱۵	-۰/۲۱۱	۰/۰۹۸
ترجیحات؛ دوراهی‌زندانی	۳/۲۱	۱/۰۱	۹/۹۷	۱	۰/۰۰۱۶	۰/۲۸۴	۲۵/۰۱۱
رابطهٔ اداری (فرادست)- موقعیت سیاسی	۳/۰۳	۰/۸۲	۶/۰۶	۱	۰/۰۱۳۸	۰/۲۰۳	۷/۶۶۷
رابطهٔ اداری (فرادست)- هنجار مسئولیت	۱/۶۴	۰/۸۴	۳/۷۵	۱	۰/۰۵۲۷	۰/۱۳۳	۵/۱۶۰
بعد شناختی‌دین	-۶/۱۷	۲/۲۶	۷/۴۲	۱	۰/۰۰۶۴	-۰/۲۳۵	۰/۰۰۲
بعد رفتاری‌دین	۵/۳۹	۱/۷۱	۹/۹۲	۱	۰/۰۰۱۶	۰/۲۸۳	۲۱۹/۶۹۹
ثابت	-۱/۰۴	۱/۸۶	۰/۲۶	۱	۰/۵۳۴۱	-----	-----

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

ادامه جدول ۱

منطقهٔ حدیI							
هنجار کارایی فنی	-۱/۵۷	۰/۶۵	۵/۸۲	۱	۰/۰۱۵۸	-۰/۱۰۶	۰/۲۰۷
نفع جمعی درازمدت	-۲/۵۹	۰/۸۸	۸/۵۲	۱	۰/۰۰۳۵	-۰/۱۳۸	۰/۰۷۴
رابطهٔ دوستی موقعیت اجتماعی	۳/۲۱	۰/۴۷	۴۵/۳۴	۱	۰/۰۰۰۰	-۰/۳۵۶	۲۴/۹۷۸
رابطهٔ دوستی هنجار وفاداری	۱/۴۵	۰/۴۰	۹/۱۴	۱	۰/۰۰۲۵	۰/۱۴۴	۴/۲۷۲
رابطهٔ اداری (فرودست)- موقعیت سیاسی	۱/۶۸	۰/۴۱	۱۶/۲۲	۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۲۰۴	۵/۳۶۷
بعد تکثرگرایانه دین	-۱/۹۲	۰/۸۲	۵/۴۱	۱	۰/۰۲۰۰	-۰/۱۰۰	۰/۱۴۶
آگاهی‌ازدوراهی اجتماعی و پیامد آن	۰/۳۷	۰/۱۳	۷/۳۶	۱	۰/۰۰۶۷	۰/۱۲۵	۱/۴۴۸
ثابت	-۳۰/۷	۰/۵۳	۷/۰۹	۱	۰/۰۰۷۷	-----	-----
منطقهٔ حدی L							
هنجار وفاداری	۳/۱۳	۱/۲۶	۶/۱۷	۱	۰/۰۱۳۰	۰/۱۱۵	۲۲/۰۶۵
هنجار کارایی‌فنی	۴/۰۵	۱/۴۹	۷/۳۴	۱	۰/۰۰۶۷	۰/۱۳۱	۵۷/۵۴۷
رابطهٔ فکری موقعیت فرهنگی	۳/۷۱	۰/۴۰	۸۴/۵۲	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۵۱۵	۴۱/۲۲۲۲
ثابت	-۴/۲۵	۱/۲۹	۱۰/۸۵	۱	۰/۰۰۱۰	-----	-----

۲-۴) آزمون اولِ مدل چلبی (رگرسیون لوجستیک با وارد کردن تمام عوامل مستقل)

متغیرهای وارد در آزمون اول مدل چلبی (در پنج حالت مورد بررسی در این بخش) عبارت بود از عوامل شخصیتی (شخصیت یا جهت‌گیری ارزش‌های اجتماعی)؛ بعد آگاهی مذهبی (ابعاد مذهبی بر اساس مدل کلارک و استارک تحلیل شده است)؛ بعد عاطفی مذهبی؛ بعد رفتاری مذهبی؛ جنبهٔ سکولار مذهبی؛ جنبهٔ تکثرگرایانهٔ مذهبی؛ جنسیت؛ عقلانیت ابزاری؛ عوامل موقعیتی (اعتماد تعمیم‌یافته؛ اعتماد به همکاری دیگران؛ اثربخشی عمل جمعی؛ نفع جمعی درازمدت؛ پاداش عمل جمع‌گرایانه و تنبیه عمل فردگرایانه؛ شرایط رقابتی یا همیارانه موقعیت؛ ارتباطات با دیگر کنشگران؛

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

آگاهی از دوراهی اجتماعی و پیامدهای رفتار غیرهمیارانه در آن؛ تاثیر تجربه قبلی)، و فضای کنش (هنجار کارایی فنی؛ رابطهٔ بازاری ـ موقعیت اقتصادی؛ رابطهٔ بازاری ـ هنجار کارایی‌فنی؛ هنجار مسئولیت فردی‌در برابر سیستم؛ رابطهٔ اداری (فرادست) ـ موقعیت سیاسی؛ رابطهٔ اداری (فرادست) ـ هنجار مسئولیت؛ رابطهٔ اداری(فرودست) ـ موقعیت سیاسی؛ رابطهٔ اداری (فرودست) ـ هنجار مسئولیت؛ هنجار وفاداری؛ رابطهٔ دوستی ـ موقعیت اجتماعی؛ رابطهٔ دوستی ـ هنجار وفاداری؛ هنجار حقیقت‌جویی؛ رابطهٔ فکری ـ موقعیت فرهنگی؛ رابطهٔ فکری ـ هنجار حقیقت‌جویی). تعداد این عوامل ۳۴ عامل‌بود.

شکل۲: عوامل موثر بر رفتار در مناطق چهارگانه موقعیت‌های دوراهی اجتماعی (آزمون اول)

اعداد داخل پرانتز، درصد پیش‌بینی صحیح رفتار در آن منطقهٔ حدی، توسط عوامل وارد شده در معادلهٔ رگرسیونی است.

از آن‌جا که متغیر وابستهٔ این تحقیق، یک متغیر اسمی یا مقوله‌ای و به صورت دوجزیی

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

(داشتن یا نداشتن رفتار همیارانه در موقعیت ایستگاه اتوبوس) است، امکان استفاده از تحلیل رگرسیونی میسر نمی‌باشد. به دلیل مقوله‌ای بودن متغیر وابسته، و ترکیبی از مقوله‌ای و کمی بودن متغیرهای وابسته، راه تحلیل چندمتغیری، استفاده از رگرسیون لوجستیک است. در این تحقیق از روش پیش‌رونده[1] استفاده شده است. در ضمن، مقدار ثابت نیز در معادله وارد شده است. در این‌گزارش و جداول آن، تنها آمارهٔ متغیرهایی آورده شده که در تحلیل رگرسیونی وارد شده‌اند. عوامل موثر بر رفتار همیارانه در موقعیت ایستگاه اتوبوس (متغیرهای واردشده در رگرسیون لوجستیک) و آماره‌های آن در تمام مناطق حدی در آزمون اول، در جدول شمارهٔ ۱ آمده است.

در هر پنج آزمون این مدل، تعداد داده‌های وارد در تحلیل، ۲۷۱ یا ۲۷۰ نفر از ۷۳۰ نفر بوده، و مابقی پاسخگویان، به دلیل داشتن (حتی یک) دادهٔ غیرمعتبر، از تحلیل کنار گذاشته شده‌اند. معنی‌داری مدل با استفاده از آمارهٔ کی دو در پنج آزمون، ۰/۰۰۰ بوده است.

در رگرسیون لوجستیک، با استفاده از متغیرهای مستقل پیش‌بینی می‌شود که چقدر از رفتار فرد در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی (متغیر وابسته) همیارانه است. آن‌گاه اندازه‌گیری می‌شود که چقدر از پیش‌بینی رفتار فرد بر اساس متغیرهای مستقل، در عمل با رفتار فرد سازگار است. به این میزان، «درصد پیش‌بینی صحیح رفتار» گفته می‌شود. خلاصه پیش‌بینی‌های به دست‌آمده از آزمون اول فضای کنش، در شکل شمارهٔ ۲ آمده است. چنان‌چه در این جدول مشاهده می‌شود، کمترین میزان درصد پیش‌بینی صحیح رفتار، در منطقهٔ حدی I با ۸۸ درصد است، یعنی قدرت پیش‌بینی صحیح رفتار، در مدل اول چلبی، حداقل ۸۸ درصد است.

1. Wald

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

جدول ۲: میزان پیش‌بینی صحیح متغیرهای مناطق‌حدی در موقعیت ایستگاه اتوبوس در رگرسیون لوجستیک در آزمون دوم

		پیش‌بینی‌شده		درصد پیش‌بینی‌صحیح
		رفتار همیارانه	رفتار غیرهمیارانه	
منطقهٔ حدیA				
مشاهده شده	رفتار همیارانه	۵۵۲	۵	۹۹/۱۱
	رفتارغیرهمیارانه	۲۸	۲۹	۵۰/۸۸
	در مجموع			۹۴/۶۵
منطقهٔ حدی G فرادست				
مشاهده شده	رفتار همیارانه	۴۸۸	۱۶	۹۶/۸۳
	رفتارغیرهمیارانه	۵۲	۱۸	۲۵/۷۱
	در مجموع			۸۸/۱۵
منطقهٔ حدیG فرودست				
مشاهده شده	رفتار همیارانه	۵۵۰	۰	۱۰۰/۰
	رفتارغیرهمیارانه	۲۸	۰	۰/۰
	در مجموع			۹۵/۱۶
منطقهٔ حدیI				
مشاهده شده	رفتار همیارانه	۴۱۶	۳۳	۹۲/۶۵
	رفتارغیرهمیارانه	۴۳	۱۴۶	۷۷/۲۵
	در مجموع			۸۸/۰۹
منطقهٔ حدی L				
مشاهده شده	رفتار همیارانه	۱۳۹	۳۲	۸۱/۲۹
	رفتارغیرهمیارانه	۴۸	۴۱۴	۸۹/۶۱
	در مجموع			۸۷/۳۶

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

۳-۴) آزمون دومِ مدل چلبی (رگرسیون لوجستیک، با وارد کردن عوامل مرتبط با فضای کنش)

در آزمون دوم مدل چلبی، تنها متغیرهایی که در مدل چلبی مطرح شده بودند، در رگرسیون لوجستیک وارد شدند. متغیرهای وارد در منطقه حدی A عبارت بود از: هنجار کارایی فنی؛ رابطهٔ بازاری ـ موقعیت اقتصادی؛ و رابطهٔ بازاری ـ هنجار کارایی فنی. متغیر وابسته نیز رفتار در این حالت (رابطهٔ بازاری) بود. در منطقهٔ حدی G (فرادست) متغیرهای وارد در مدل عبارت بود از: هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم؛ رابطهٔ اداری (فرادست) ـ موقعیت سیاسی؛ و رابطهٔ اداری (فرادست) ـ هنجار مسئولیت. متغیر وابسته نیز رفتار در این حالت (رابطهٔ سیاسی فرادست) بود. در منطقهٔ حدی G (فرودست) متغیرهای وارد در مدل عبارت بود از: هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم؛ رابطهٔ اداری (فرودست) ـ موقعیت سیاسی؛ و رابطهٔ اداری (فرودست) ـ هنجار مسئولیت. متغیر وابسته نیز رفتار در این حالت (رابطهٔ سیاسی فرودست) بود. در منطقهٔ حدی I متغیرهای وارد در مدل عبارت بود از: هنجار وفاداری؛ رابطهٔ دوستی ـ موقعیت اجتماعی؛ و رابطهٔ دوستی ـ هنجار وفاداری. متغیر وابسته نیز رفتار در این حالت (رابطهٔ دوستی) بود. در منطقهٔ حدی L نیز متغیرهای وارد در مدل عبارت بود از: هنجار حقیقت‌جویی؛ رابطهٔ فکری ـ موقعیت فرهنگی؛ و رابطهٔ فکری ـ هنجار حقیقت‌جویی. متغیر وابسته نیز رفتار در این حالت (رابطهٔ فکری) بود.

در هر پنج آزمون این مدل، تعداد داده‌های وارد در تحلیل، بیش از ۵۷۰ نفر از ۷۳۰ پاسخگو بوده و مابقی پاسخگویان، به دلیل داشتن (حتی یک) داده غیرمعتبر، از تحلیل کنار گذاشته شده‌اند. معنی‌داری مدل با استفاده از آمارهٔ کی دو در پنج آزمون، ۰/۰۰۰ بوده است. میزان پیش‌بینی متغیر وابسته (رفتار در دوراهی اجتماعی) در جدول و عوامل موثر بر رفتار همیارانه در موقعیت ایستگاه اتوبوس، در حالت‌های‌گوناگون آن و آماره‌های مربوط به آن در جدول شمارهٔ ۳ آمده است.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

جدول ۳: آماره‌های رگرسیون لوجستیک برای متغیرهای مرتبط با مناطق‌حدی در موقعیت ایستگاه اتوبوس در آزمون دوم

متغیر	β	S.E	Wald	f	Sig	R	exp (β)
منطقهٔ حدیA							
رابطهٔ بازاری موقعیت اقتصادی	۲/۶۸	۰/۵۱	۲۷/۷۷	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۶۰	۱۴/۶۹۹
رابطهٔ بازاری هنجار کارایی فنی	۲/۵۰	۰/۵۳	۲۲/۲۰	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۳۰	۱۲/۲۰۲
هنجار کارایی فنی	۲/۰۶	۰/۴۴	۲۲/۰۲	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۲۹	۷/۹۱۵
ثابت	-۳/۵۶	۰/۲۵	۲۰۱/۸۲	۱	۰/۰۰۰۰	-----	------
منطقهٔ حدی G فرادست							
هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم	-۰/۸۵	۰/۳۰	۷/۸۵	۱	۰/۰۰۵۱	-۰/۱۱۷	۰/۴۲۴
رابطهٔ اداری (فرادست)–موقعیت سیاسی	۱/۸۲	۰/۳۰	۳۵/۵۶	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۲۸۰	۶/۱۹۷
رابطهٔ اداری (فرادست)- هنجار مسئولیت	۱/۱۵	۰/۲۹	۱۵/۱۷	۱	۰/۰۰۰۱	۰/۱۷۵	۳/۱۷۲
ثابت	-۰/۰۸	۰/۲۸	۵۵/۶۲	۱	۰/۰۰۰۰	--	--
منطقهٔ حدی G فرودست							
هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم	-۰/۸۹	۰/۴۱	۴/۷۰	۱	۰/۰۳۰۰	-۰/۱۰۹	۰/۴۰۶
رابطهٔ اداری (فرودست)- موقعیت سیاسی	۱/۲۰	۰/۴۰	۸/۸۴	۱	۰/۰۰۲۹	۰/۱۷۴	۳/۳۴۶
ثابت	-۲/۹۱	۰/۴۲	۴۸/۱۴	۱	۰/۰۰۰۰	-----	-----
منطقهٔ حدی I							
رابطهٔ دوستی- هنجار وفاداری	۰/۹۴	۰/۲۸	۱۰/۳۴	۱	۰/۰۰۱۳	۰/۱۰۳	۲/۴۹۴
رابطهٔ دوستی- موقعیت اجتماعی	۳/۵۱	۰/۲۵	۱۸۸/۷۹	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۴۹۰	۳۳/۷۴۴
ثابت	-۲/۸۰	۰/۲۵	۱۲۵/۲۳	۱	۰/۰۰۰۰	-----	-----

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

ادامه جدول ۳

منطقهٔ حدی L							
رابطهٔ فکری- موقعیت فرهنگی	۳/۳۰	۰/۲۵	۱۶۶/۳۷	۱	۰/۰۰۰۰	۰/۴۷۱	۲۷/۲۷۸
رابطهٔ فکری – هنجار حقیقت جویی	۱/۴۶	۰/۳۷	۱۵/۰۲	۱	۰/۰۰۰۱	۰/۱۳۲	۴/۳۲۱
ثابت	-۲/۱۴	۰/۳۵	۳۶/۶۰	۱	۰/۰۰۰۰	-----	-----

شکل۳: عوامل موثر بر رفتار در مناطق چهارگانهٔ موقعیت‌های دوراهی اجتماعی (آزمون دوم)

اعداد داخل پرانتز، درصد پیش‌بینی صحیح رفتار در آن منطقهٔ حدی، توسط عوامل وارد شده در معادلهٔ رگرسیونی است.

۴-۴) آزمون سومِ مدل چلبی (رگرسیون لوجستیک با وارد کردن عوامل مرتبط با محیط کنش بعلاوه بازی‌ها (مدل تکمیل شده چلبی))

چنان‌چه ذکر شد، در مدل چلبی، تنها بازی دوراهی زندانی به همراه سه نوع انتخاب متفاوت در آن (CC,DC,DD) طراحی شده است. اما ما بیان کردیم که ممکن است در

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

حالات گوناگون موقعیت‌های دوراهی اجتماعی در مناطق حدی، بازی‌های متفاوتی قابل تصور باشد.

چنان‌چه در شکل شمارهٔ ۳ ملاحظه می شود، درصد پیش‌بینی صحیح رفتار در هر یک از مناطق حدی، با استفاده از متغیرهای مرتبط با فضای کنش (نوع هنجار، نوع موقعیت، و نوع رابطه)، برای منطقهٔ حدی A ۹۴ درصد، برای منطقهٔ حدی G در حالت رابطهٔ فرادست ۸۸ و در حالت رابطهٔ فرودست ۹۵ درصد، در منطقهٔ حدی I ۸۸ درصد و بالاخره در منطقهٔ حدی L ۸۷ درصد است. تعداد متغیرهای وارد در رگرسیون لوجستیک در هر منطقهٔ حدی نیز در این شکل مشخص است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این‌عوامل می‌توانند به میزان نسبتا بالایی، رفتار افراد را در هر یک از مناطق حدی چهارگانه توضیح دهند، لذا این صورت از الگوی چلبی تایید می‌شود.

با استفاده از نظر بوناسیچ (Bonacich, 1995) و توسع در معنای آن، ذکر شد که در منطقهٔ حدی A، بازی دوراهی زندانی را می‌توان بازی غالب دانست؛ بازی کلاسیک دوراهی زندانی، که نقطهٔ تعادل در آن، عدم‌همکاری طرفین به قصد به حداکثر رساندن سود است و استراتژی غالب، جستجوی نفع فردی است. اما در نقاط حدی دیگر، لزوما چنین نیست. در منطقهٔ حدی G، در هر حال می‌توان دوراهی زندانی را یک بازی غالب دانست که در آن، کنش‌گرِ با قدرت بالاتر نفع بیشتری می‌برد و طرف فرودست، چاره‌ای جز همکاری (حتی با علمِ به عدم همکاری طرف مقابل) ندارد، که این همان بازی بزدلانه است. یعنی در منطقهٔ حدی G، کنش‌گرِ فرادست بازی دوراهی زندانی را انتخاب می‌کند و کنش‌گر فرودست بازی بزدلانه را. در منطقهٔ حدی I، بازی اعتماد یا بازی همنوایی می‌تواند رواج بیشتری داشته باشد، چون همکاری افراد در رفتارهای اجتماعی منوط به همکاری دیگران است (بازی اعتماد)، یا افراد متاثر از دیگران رفتار می‌کنند (بازی همنوایی). در منطقهٔ حدی L نیز اگر بتوان بازی‌ای را غالب دانست، همان است‌که در منطقه I وجود دارد، هر چند بنا به‌گفتهٔ چلبی، تصور رفتار در موقعیت‌های متعارض در این منطقهٔ حدی بسیار دشوار است. البته در مناطق I و L، می‌توان بازی بزدلانه را نیز یک بازی مسلط

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

دانست، جایی که مردم در اکثر اوقات همیارانه رفتار می‌کنند، چون این مناطق را اجتماعی تعریف می‌کنند نه مناطقی رقابت‌آمیز.

این مدل، تکمله‌ای بر مدل چلبی است و در آن، علاوه بر سه متغیر وابسته (هنجار، نوع رابطه، و نوع موقعیت حاکم بر کنش)، نوع ترجیحات افراد نیز در مدل رگرسیون لوجستیک وارد شد. این عنصر اضافی، می‌تواند به نوعی تکمیل در مدل چلبی باشد، آن‌جا که وی صور مختلف یک بازی را دیده و در این مدل، چهار بازی متفاوت طراحی شده است.

نتیجهٔ تحلیل رگرسیونی چنین بود: در مناطق حدی I و L در نتایج تحلیل رگرسیونی، بازی‌های مرتبط وارد نشدند. اما در منطقهٔ حدی G، هم در حالت فرادست آن (که بازی دوراهی زندانی به عنوان استراتژی غالب پیش‌بینی شده بود) و هم در حالت فرودست آن (که استراتژی غالب، بازی دوراهی بزدلانه بود)، ترجیحات و بازی‌های مرتبط در معادلهٔ رگرسیونی وارد شدند. در منطقهٔ حدی A نیز بازی زندانی به عنوان یکی از متغیرهای مستقل، در معادلهٔ رگرسیونی وارد شد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که در مناطق I و L، نوع بازی، پیش‌بینِ مناسبی برای رفتار افراد در دوراهی اجتماعی مرتبط با آن موقعیت نیست. البته یک احتمال دیگر، می‌تواند این باشد که در انتخاب بازی‌ها برای منطقهٔ حدی اجتماعی و فرهنگی، دقت کافی نشده است. شاید هم این بازی‌ها بیشتر برای تحلیل رفتارهای در موقعیت‌های رقابت‌آمیز مناسب است، نه مناطق حدی‌ای که در آن بیشتر بر عناصر اجتماعی تاکید می‌شود. در این مناطق، احتمالا بازی‌هایی مانند بازی دیکتاتور، بازی اولتیماتوم، بازی give some و بازی take some می‌تواند مناسب‌تر باشد. در هر حال این مسأله می‌تواند در تحقیقات بعدی با دقت بیشتری بررسی شود.

در هر حال، فرضیهٔ مطرح‌شده در این باب، یعنی «بازی توضیح‌دهندهٔ رفتار کنش‌گران در منطقهٔ حدی A، بازی دوراهی زندانی؛ در منطقهٔ حدی G، برای کنش‌گر فرادست، بازی دوراهی زندانی و برای کنش‌گر فرودست، بازی بزدلانه؛ در منطقهٔ حدی I و L، بازی اعتماد و بازی همنوایی است»، در مناطق حدی I و L تایید نمی‌شود، و پیشنهادات اضافی

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

برای مدل چلبی، تنها در دو منطقهٔ A و G مناسب است و برای دو منطقهٔ دیگر باید دقت‌های بیشتری شود. در مجموع، نکاتی که به مدل اصلی اضافه شد، چندان کمکی به ارتقای قدرت پیش‌بینی‌کنندهٔ مدل نکرده است، لذا در وضعیت حاضر، مدل چلبی، بهترین مدل برای تبیین رفتار در دوراهی اجتماعی است.

۵) نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر به بررسی اثر فضای کنش (مدل چلبی) بر رفتار در دوراهی اجتماعی پرداخته است. تایید فرضیات تحقیق نشان می‌دهد که ساکنان شهر تهران نگرش مثبتی به رفتار جمع‌گرایانه در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی دارند، که البته در تعمیم این نگرش‌ها به رفتارهای آن‌ها احتیاط کرد.

مسأله دیگر مورد بررسی در این مقاله، آزمون مدل چلبی بود. مقایسهٔ دو شکل شمارهٔ ۲ و ۳ که مدل چلبی را در دو حالت کلی و حالت خاص بررسی می‌کند، نشان می‌دهد که ورود ۳۴ متغیر (که مجموعه متغیرهای مورد بررسی بوده است) باعث شده که در تمام مناطق سرحدی، حداقل ۸۸ درصد پیش‌بینی صحیح ایجاد شود. درصد پیش‌بینی صحیح در رگرسیون لوجستیک، معادل R^2 در سایر آزمون‌های آماری است. لذا درصدِ پیش‌بینیِ حدود ۹۰ درصد و بیشتر، نشان از قدرت بالای پیش‌بینی مدل دارد. اما در نظریه‌سازی، دو عامل در کنار هم بر انتخاب مدل اثر می‌گذارند: قدرت زیاد پیش‌بینی، و ساده بودن مدل. در تمام پنج منطقهٔ حدی مورد بررسی در مدل چلبی (با احتساب دو حالت فرادست و فرودست برای منطقهٔ حدی سیاسی)، مدلِ با ۳۴ متغیر، بین ۱ تا ۳ درصد بیش از مدلِ با ۳ متغیر، قدرت پیش‌بینی دارد. اما تعداد بسیار کم متغیرهای مدل دوم، مدل دوم را بر مدل اول برتری می‌دهد. بنابراین می‌توان مدل فضای کنش چلبی را مدل مناسبی برای بررسی رفتار کنش‌گران در مناطق حدی دانست.

در پایان می‌توان نتیجه گرفت که با عنایت به مدل چلبی، هنجارها، نوع موقعیت و روابط حاکم بر کنش، بر رفتار افراد در دوراهی‌های اجتماعی موثر است. این تاثیر

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

به‌گونه‌ای است که در منطقهٔ حدی A، رفتار افراد متاثر از موقعیت اقتصادی، هنجار کارایی فنی در رابطهٔ بازاری، و بالاخره خودِ هنجار کارایی فنی است. در منطقهٔ حدی G به دلیل وجود رابطهٔ قدرت با دو نوع متفاوت از رفتار مواجه هستیم: وقتی‌که فرد در جایگاه قدرت قرار دارد (فرادست) و وقتی که در این جایگاه قرار ندارد (فرودست). در رفتار در منطقهٔ حدی G در حالت فرادست، عواملِ هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم، موقعیت سیاسی فرادست، و هنجار مسئولیت در رابطهٔ اداریِ فرادست، بر رفتار افراد در این موقعیت اثر می‌گذارد. در منطقهٔ حدی G در حالت فرودست نیز، موقعیت سیاسی، هنجار مسئولیت فردی در برابر سیستم، از عوامل موثر هستند. در منطقهٔ حدیI، هنجار وفاداریِ در رابطهٔ دوستی، و موقعیت اجتماعی موثر هستند. در منطقهٔ حدی L نیز دو عامل موقعیت فرهنگی و هنجار حقیقت‌جویی در رابطهٔ فرهنگی، درصد بالایی از رفتار افراد را در موقعیت دوراهی اجتماعی، توضیح می‌دهد.

تایید مدل چلبی نشان می‌دهد که می‌توان بررسی کرد که افراد درگیر در یک موقعیت دوراهی اجتماعی، چه نوع رابطه‌ای با هم دارند (اداری، بازاری یا اقتصادی، فکری یا اداری)، در چه موقعیتی هستند (آشنایی یا محلی، اقتصادی، دانشگاهی یا فرهنگی، و سیاسی) و چه هنجاری بر رفتار آن‌ها در آن موقعیت حاکم است (مسئولیت فردی در برابر سیستم، کارایی فنی، حقیقت‌جویی، و وفاداری به آداب اجتماعی)، تا بتوان بر اساس آن، رفتار آن‌ها را در موقعیت‌های دوراهی اجتماعی مربوط به این مناطق حدی پیش‌بینی‌کرد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

منابع

References

- جوادی یگانه، محمدرضا. (۱۳۸۳الف)، **جمع‌گرایی‌ثانویه**، تهران، مرکز مطالعات، تحقیقات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما.
- جوادی یگانه، محمدرضا. (۱۳۸۳ب)، **دوراهی اجتماعی و عوامل موثر بر رفتار مردم در این موقعیت**، رسالهٔ دکتری جامعه‌شناسی، تهران، دانشکده علوم انسانی‌دانشگاه تربیت مدرس.
- جوادی یگانه، محمدرضا و هاشمی، سیدضیاء. (۱۳۸۴)، **تعارض‌نفع‌فردی‌و نفع جمعی (دوراهی‌اجتماعی) و عوامل‌موثر بر آن**، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵)، **جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی**. تهران، نشر نی.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۶)، **تعهد کار**، نامه پژوهش، سال دوم، شمارهٔ ۵.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۱الف)، **بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران**، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۱ب) **فضای کنش: ابزاری تنظیمی در نظریه‌سازی، مجله جامعه‌شناسی ایران**، دورهٔ چهارم، شمارهٔ ۱.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۵)، **تحلیل اجتماعی در فضای کنش**، تهران، نشر نی.
- دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۱)، **ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان؛ یافته‌های پیمایش در ۲۸ استان‌کشور**.
- عظیمی هاشمی، مژگان. (۱۳۷۳)، **عام‌گرایی و عوامل مؤثر بر آن**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی شکیبا، عباس. (۱۳۷۹)، **نظرسنجی از شهروندان تهرانی در باره منافع فردی و جمعی**، تهران، مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما.
- نوروزی، فیضا... (۱۳۷۵)، **فردگرایی در بین جوانان در حال تحصیل در تهران**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- ورسلی، پیتر. (۱۳۷۸)، **نظم اجتماعی در نظریه‌های جامعه‌شناسی** (ترجمهٔ سعید معیدفر)، تهران، تبیان.

- Batson, C. D., Batson, J. G., Todd, R. M. & Brummett, B. H. (1995), **Empathy and the Collective Good: Caring for One of the Others in a Social Dilemma. Journal of Personality and Social Psychology**. 68(4).
- Bonacich, P. F. (1995), **Four Kinds of Social Dilemmas within Exchange**

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

Networks, Current Research in Social Psychology. 1(1).

- Burns, Tom R. (1994), **Two Conceptions of Human Agency: Rational Choice Theory and the Social Theory of Action**, in: **Agency and Structyre.** ed. by Piotr Sztompka, Pennsylvania, Gordon and Breach.
- Chaitas, S., Solodkin, A. & Baron, J. (1998), **Student's Attitudes Toward Social Dilemmas in Argentina, Mexico, and The United State,** available At <http://www.sas.upenn.edu/~jbaron/virt.htm>. (document last modify date January 27, 1998).
- Dawes, R. (1980), Social dilemmas, **Annual Review of Psychology**, 31.
- Fleishman, J. A. (1988), **The Effects of Decision Framing and Others' Behavior on Cooperation in a Social Dilemma**, **Journal of Conflict Resolution.** 32(1).
- Gautschi, T. (2000), **History Effects in Social Dilemma Situations**, **Rationality and Society,** 12.
- Houston, J. M., Kinnie, J., Lupo, B., Terry, C. & Ho, S. S. (2000), **Competitiveness and Conflict Behavior in Simulation of a Social Dilemma, Psychological Reports.** 86 (3, Pt2).
- Kerr, N. L. & Kaufman Gilliland, C. M. (1994), **Communication, Commitment, and Cooperation in Social Dilemma, Journal of Personality and Social Psychology.** 66(3).
- Kollock, P. (1998), **Social Dilemmas: The Anatomy of Cooperation, Annual Review of Sociology** 24.
- Linderberg, S. (2002), **Social Rationality and the New Name of Our Section**, **The Agora Online** (Newsletter of Rationality and Society Section of the American Sociological Association and the Research Committee on Rational Choice of the International Sociological Association) 11(1).
- Poppe, M. & Utens, L. (1986), **Effects of Greed and Fear of Being Gypped in a Social Dilemma Situation with Changing Pool Size, Journal of Economic Psychology,** 7(1).
- Pruyn, A. & Riezebos, R. (2001), **Effects of the Awareness of Social**

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

Dilemmas on Advertising Budget-Setting: Ascenario Study, **Journal of economic Psychology,** 22.

- Sato, K. (1988), **Trust and Group Size in a Social Dilemma, Japanese Psychological Research.** 30(2).
- Van Lang, P., Van Vugt, M. & De Cremer, D. (2000), **Choosing Between Personal Comfort and the Environment**, In: Van Vugt, M., Snyder, M., Tyler, T. R. & Biel, A. (eds.). **Cooperation in Modern Society: Promoting The Welfare of Communities, States and Organizations** . London: Routedge.
- Van Lange, P. A. M., Van Vugt, M., Meertens, R. M. & Ruiter, R. A. C. (1998), **A Social Dilemma Analysis of Commuting Preferences: The Roles of Social value Orientation and Trust, Journal of Applied Social Psychology**. 28(9).
- Van Vugt, M. & Biel, A., Snyder, M., & Tyler, T. M. (2000), **Perspectives on Cooperation in Modern Society**, In: Van Vugt, M., et al. (eds.), **Cooperation in Modern Society: Promoting The Welfare of Communities, States and Organizations,** London, Routedge.
- Van Vugt, M. & Samuelson, C. D. (1999), **The Impact of Personal Metering in the Management of a Natural Resource Crisis: A social Dilemma Analysis, Personality and Social Psychology Bulletin.** 25(6).
- Voss, T. (2001), **Is There an Alternative to "Rational Choice"?, The Agora Online** (Newsletter of Rationality and Society Section of the American Sociological Association and the Research Committee on Rational Choice of the International Sociological Association) 9(2).

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-10-30]